

УДК 930.2 (477.54) «1964–1985»
ББК ТЗ 63.2 (4УКР-4ХАР-2)

**ТИПОЛОГІЯ ТА КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ПИСЕМНИХ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ЗМІЇВСЬКОГО РАЙОНУ
1964–1985 РОКІВ**

Владислава Михайлівна Маковецька
Зміївський ліцей №1 імені З. К. Слюсаренка

Маковецькая В. М. Типология и критический анализ письменных исторических источников по истории Змиевского района 1964–1985 годов.

Аннотация. Статья посвящена письменным историческим источникам по истории Змиевского района 1964–1985 годов. В работе проводится типология и критический анализ привлечённых источников. Источниковедческий обзор позволил автору: 1) выделить (по принципу происхождения) шесть групп источников; 2) прийти к выводу об их достоверности и объективности. Особое внимание обращено на официальные сообщения в районной газете «Будівник комунізму».

Ключевые слова: Змиевской район, развитой социализм, «эпоха застоя», письменные источники, газета «Будівник комунізму».

Маковецька В. М. Типологія та критичний аналіз писемних історичних джерел з історії Зміївського району 1964–1985 років.

Анотація. Статтю присвячено писемним історичним джерелам з історії Зміївського району 1964–1985 років. У роботі проводиться типологія та критичний аналіз залучених джерел. Джерелознавчий огляд дозволив автору: 1) виділити (за принципом походження) шість груп джерел; 2) дійти висновку про їхню достовірність та об'єктивність. Особливу увагу звернено на офіційні повідомлення у районній газеті «Будівник комунізму».

Ключові слова: Зміївський район, розвинутий соціалізм, «епоха застою», писемні джерела, «Будівник комунізму».

Makovetska V. M. Typology and critical analysis of the writing historical source by history of Zmiiv district 1964–1985 years.

Abstract. The article is devoted to the writing historical source by history of Zmiiv district 1964–1985 years. In this work it is realized the typology and critical analysis of the involved sources. Source studying survey allowed the authoress: 1) to sort out (on principle of ancestry) six groups of the sources; 2) to come to the conclusion about their trustworthiness and objectivity. The special attention is addressed to some official information in the district newspaper “The builder of communism”.

Key words: Zmiiv district, developed socialism, “the era of stagnation”, writing sources, newspaper “The builder of communism”.

Економічно-соціальний розвиток Зміївщини, її інфраструктури та культури у період 1964–1985 рр. ще ніколи не був предметом власне наукового вивчення істориками. Відповідно, не проводилася робота з пошуку та вивчення джерел для цього дослідження. Між тим, указаний період характеризується такими рисами, як висока соціальна стабільність, більш високий у порівнянні з минулим та

сучасністю рівень життя тощо людей. Відтак, тема статті є вкрай актуальною.

Об'єкт дослідження – писемні історичні джерела з історії Зміївського району Харківської області Української РСР у період 1964–1985 рр., предмет – їх групи та ступінь достовірності.

Метою даної статті є типологія, опис, та критичний аналіз указаних джерел.

Джерельну базу роботи з історії Зміївського району Харківської області

Української РСР у період 1964–1985 рр. за їхнім походженням можна поділити на наступні групи:

- дані відділу статистики Зміївського району;
- фонди архівного відділу Зміївської районної державної адміністрації;
- матеріали архівного відділу музейного комплексу Зміївського лицю № 1 імені З. К. Слюсаренка;
- надруковані та рукописні спогади сучасників;
- публікації у союзній, республіканській та обласній пресі;
- дані, опубліковані у газеті «Будівник комунізму».

Значну кількість статистичних даних отримано у відділі статистики, який зберігає та обробляє велику кількість показників економічного розвитку Зміївського району. Зокрема, використано журнали динамічних рядів [15] та книги державних закупівель продукції [16]. По суті, ця група джерел є цифровою фіксацією економічних фактів, тому є найбільш об'єктивною.

Наступна група джерел – документи установ, організацій та підприємств, які згідно з порядком обігу ділових паперів були здані на зберігання до архівного відділу Зміївської районної державної адміністрації. У ході роботи встановлено, що архівні матеріали рівномірно висвітлюють усі сторони життя того чи іншого підприємства або організації. Наприклад, наводяться факти як преміювання за раціоналізаторські досягнення [1, арк. 9], так і звільнення з роботи за браконьєрство [1, арк. 38], як досягнень у виробництві [2], так і недоліки у роботі [1, арк. 142]. Тому впевнено можна покладатися на свідчення архівованих документів.

Величезну кількість джерел з історії Зміївського району 1964–1985 років містять матеріали архівного відділу

музейного комплексу Зміївського лицю № 1 імені З. К. Слюсаренка. Вказана музейна установа була створена напередодні 50-річчя Жовтневої революції 1917 року¹, тому одним із завдань її працівників було висвітлення та фіксація успіхів народного господарства у «побудові комунізму». Для досягнення цієї мети червоні слідопити (тодішня назва учнів-пошуковців) робили або збирали чисельні світлини дитячих садочків, шкіл, промислових об'єктів, доріг, рекреаційних закладів, магазинів [напр.: 3] і т. д. Крім того збиралися матеріали про передовиків виробництва та сільського господарства району [напр.: 4; 5], Героїв Соціалістичної Праці [напр.: 6], історію заводів та фабрик Зміївщини [напр.: 7], культуру [напр.: 8] та медицину [напр.: 9] тощо. Вказана специфіка початкового накопичення матеріалів музейного комплексу надає джерелам з цієї установи великої фактографічної та ілюстративної значущості.

Під час дослідження використано також спогади сучасників. Перш за все, інформативними є мемуари [11] першого секретаря Зміївського (Готвальдівського) районного комітету партії (1959–1988) О. С. Пушкарьова (1924–2003). Саме за його керування район зазнав найбільшого соціально-економічного розвитку та будівництва в усіх сферах економіки. Значний інтерес для історика становлять спогади К. Зозулі «Паперова фабрика», які у вигляді машинопису депоновані у Зміївській районній бібліотеці [19] та в архівному відділі музейного комплексу Зміївського лицю № 1 імені З. К. Слюсаренка [20]. Цікаві деталі наводяться у примітках рукописної поеми Ю. В. Грабіліна «Слово за капелу вчителів» [13]. Раніше Д. М. Хубова відмічала, що усні джерела вважаються доволі

¹ Наказом Міністерства освіти УРСР № 39 від 14.05.1966 у Зміївській середній школі № 1 було створено Музей Бойової слави, який став першим музеєм у районі.

міфологізованими [29, с. 67]. Ю. О. Коловрат-Бутенко та В. В. Майстро вказували на складність виділення істини із спогадів зважаючи на людський фактор (забудькуватість, озлобленість, зведення рахунків і т. ін.) [28, с. 72]. Але, з нашої точки зору, це стосується конфліктних періодів історії. Автори ж залучених у цьому дослідженні мемуарів жили й працювали у часи, які взагалі пропонувалося вважати такими, що не мали соціальних суперечностей [10]. До того ж автори розповідають про об'єкт своїх спогадів, не торкаючись особистого, бо у той період колективно вважалося головнішим. Тому залучені нами джерела мемуарного характеру слід визнати доволі об'єктивними.

Діяльність освітян Зміївського району у запровадженні кабінетної системи викладання неодноразово висвітлювалася у районній [18], обласній [26], республіканській [12] та союзній [17] пресі. Учителі Зміївської школи № 1 приймали участь в обласних [25, с. 11] та республіканських [24, с. 16] науково-практичних конференціях з цього приводу.

Найбільшу ж кількість джерел становлять повідомлення, підсумкові річні звіти по галузях та підприємствах, статистичні показники, що публікувалися у офіційному друкованому органі Готвальдівської районної ради та Готвальдівського районного комітету КПРС – газеті «Будівник комунізму». Періодично в газеті друкували інформацію про економіку, культуру, спорт та інші сфери життя району. Найбільшу увагу приділяли звітам про сільськогосподарське життя: досягнення у тваринництві, рослинництві та механізації праці. Особливо виносили у рамку дані про надої молока в радгоспах. Багато наводилося цікавих прикладів з життя працівників заводів, фабрик, корівників та т. ін., якими могли пишатися люди. Наприклад, якщо людина

виграла у соціалістичному змаганні, або надоїла більше молока ніж усі, тощо. Брала інтерв'ю у трактористів, доярок та інших. Вони ніби звітували про свої досягнення та планували, яким на їхню думку може бути урожай, скільки гектарів землі необхідно відвести під певні овочі чи фрукти. Тому може скластися враження, що у районній газеті наводяться лише позитивні факти, а негатив замовчувався. Але таке враження хибне. У «Будівнику комунізму» наводили й доволі критичні матеріали про неприпустиме падіння надоїв молока [21, с. 3; 27, с. 1], браконьєрство [14, с. 4], незадовільне зберігання сільськогосподарської техніки [23, с. 3] та ін. Імена винних називалися у газеті. Крім того, як буде видно з наведеної далі основної частини, розвиток економіки району був далеко не експоненціальним. І цей висновок дають змогу зробити саме матеріали, що наводилися у районній газеті.

Виходячи з проведеного критичного аналізу можна стверджувати, що публікації у «Будівнику комунізму» у поєднанні з іншими групами джерел становлять надійну та достовірну основу для реконструкції історії та аналізу подій періоду 1964–1985 років у Зміївському районі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівний відділ Зміївської районної державної адміністрації. – Ф. 390. – Оп. 1. – Од. зб. 276. Зміївська ДРЕС.
2. Архівний відділ Зміївської районної державної адміністрації. – Ф. 369. – Оп. 1. – Од. зб. 882. Готвальдівська паперова фабрика.
3. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 2. Зміївські світлини.
4. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. – Ф. 9. – Оп. 7. – Спр. 1. Передовики виробництва Готвальдівського району. Переможці соціалістичного змагання.

5. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. – Ф. 10. – Оп. 2. – Спр. 2. Передовики сільського господарства Готвальдівського району.
6. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 3. Герої Соціалістичної Праці.
7. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 1. Про історію паперової фабрики.
8. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. – Ф. 1. – Оп. 9. – Од. зб. 2. Учительська хорова капела. М. Зміїв. 1952–1967.
9. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. – Ф. 6. – Оп. 1. – Од. зб. 2. Альбом «Культура та медицина Зміївщини».
10. Бурлацкий Ф. М. О строительстве развитого социалистического общества / Ф. М. Бурлацкий // Правда. – 1966. – Декабрь.
11. Бути першим. Сторінки з життя першого секретаря Зміївського райкому Компартії України (1959–1988 рр.) О. С. Пушкарьова / Упоряд. : Г. Ф. Пушкарьова, М. О. Ковальов. – Зміїв, 2011.
12. Герасимчук В. Географічний кабінет у школі / В. Герасимчук // Радянська освіта. – 1977. – 5 березня та ін.
13. Грабілін Ю. В. Слово за капелу вчителів. Поема (3-я редакція) / Ю. В. Грабілін. – Зміїв, 2003. – 28 с. – Депонована в музейному комплексі Зміївського ліцею № 1 ім. З. К. Слюсаренка 23.08.2003.
14. Данилкін В. Браконьєрству – бій! / В. Данилкін // Вісті Зміївщини. – 1980. – 27 грудня. – С. 4.
15. Динамічні ряди (1960–1975 рр.) // Відділ статистики Зміївського району.
16. Динамічні ряди закупівель сільськогосподарської продукції з 1976 року. Книга I // Відділ статистики Зміївського району.
17. Ерёмин Г. Г. Изготовление рельефных карт // География в школе. – 1967. – № 6. – С. 46 та ін.
18. Єрьомін Г. НОП у шкільній практиці / Г. Єрьомін // Будівник комунізму. – 1968. – 15 грудня та ін.
19. Зозуля К. История развития Змиевской бумажной фабрики / К. Зозуля. – Змиев, Б. г. – 8 с. – Депонирована в Змиевской районной библиотеке.
20. Зозуля К. История развития Змиевской бумажной фабрики / К. Зозуля. – Змиев, Б. г. – 8 с. // Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 ім. З. К. Слюсаренка. – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 1.
21. Миколаєнко Ю. Ні надоїв, ні приросту / Ю. Миколаєнко // Будівник комунізму. – 1971. – 5 січня. – С. 3.
22. Наказом Міністерства освіти УРСР № 39 від 14.05.1966 у Зміївській середній школі № 1 було створено Музей Бойової слави, який став першим музеєм у районі.
23. Павленко В. До техніки – по-господарськи / В. Павленко // Будівник комунізму. – 1971. – 5 січня. – С. 3.
24. Програма республіканської науково-практичної конференції з питань впровадження кабінетної системи в загальноосвітніх школах. – Дніпропетровськ, 1973. – С. 16.
25. Програма роботи обласної ювілейної науково-практичної конференції «Розвиток народної освіти на Харківщині за 50 років Радянської влади». – Х., 1967. – С. 11.
26. Тураш М. За пультом – педагог / М. Тураш // Соціалістична Харківщина. – 1973. – 9 вересня. – С. 2 та ін.
27. Хто як дбає про надої? // Будівник комунізму. – 1979. – 4 січня. – С. 1.
28. Зміївський край за часів сталінізму (1921–1953 рр.): Збірка дослідницьких робіт / Ю. О. Солдатенко, А. С. Богацька, В. В. Майстро, Є. В. Полях; упоряд. та наук. ред. Ю. О. Коловрат-Бутенко. – Х., 2016.
29. Хубова Д. Н. Чёрные доски : Tabula rasa. Голод 1932–1933 годов в устных свидетельствах / Д. Н. Хубова // Голод 1932–1933 годов : Сборник статей / Отв. ред. Ю. Н. Афанасьев. – М. : РГГУ, 1995. – С. 67–87.

Статья прислана 8 октября 2016 года